

Обзор

80 години от подписването на Крайовската спогодба. Преселението на севернодобруджанци през 1940 г.

80 years since the signing of the Craiova Agreement. The resettlement of northern Dobrudzha residents in 1940

Станислав Димитров, Жаклина Симеонова

ШУ „Епископ Константин Преславски“, Факултет по природни науки,
катедра „География, регионално развитие и туризъм“,
9700 Шумен, България, ул. „Университетска“ 115,
Ел. адреси: panchev1995@abv.bg, jakigc@abv.bg

Stanislav Dimitrov, Jacqueline Simeonova

“Bishop Konstantin Preslavski” University of Shumen, Faculty of Natural Sciences,
Department of Geography, Regional Development and Tourism,
9700 Shumen, Bulgaria, 115 Universitetska str.,
E-mails: panchev1995@abv.bg, jakigc@abv.bg

Abstract: The report aims to present the development of the Dobrudzha issue, which arose in 1878, which ended with the signing of the Craiova Agreement on September 7, 1940, the return of South Dobrudzha and the resettlement of North Dobrudzha residents in Bulgaria. In addition to these events, in the development the reader will get acquainted with the geographical location of the historical-geographical area, the origin of its name, as well as the nature of the area during different periods of time. The return of South Dobrudzha is considered one of the peaks of Bulgarian diplomacy. This took place in the conditions of a raging World War II, in which Bulgaria managed to peacefully regain its original territory without shedding a single drop of blood.

Key words:

relations, contract, Romania, Bulgaria, resettlement

Увод

На 07.09.2020 г. се навършват 80 години от подписването на Крайовската спогодба – договор, с който е поправена една териториална несправедливост от 1913 г., при това по мирен път. По силата на този акт Румъния се задължава да върне Южна Добруджа - изконна българска територия, на България. Събитието е посрещнато с огромни тържества из цялата страна. Организиран са множество манифестации и митинги. Българите от Силистренски и Добрички окръг ликуват, а заедно с тях и целият български народ. В същото време тревога и мъка свива души на севернодобруджанските българи, които по силата на този договор са принудени да напуснат стопанствата си и да се преселят в България (Райчевски, 2015).

Това събитие е едно от най-значимите в новата история на страната ни и безспорно заслужава голямо внимание, тъй като е един от малкото успехи на българската дипломация на международната политическа сцена, разбира се, дошъл с помощта на Великите сили. Зад това постижение обаче се крие и жертвата на българите от Северна Добруджа, които в името на мира са принудени да изоставят бащините си огнища.

1. Географско положение, граници, големина

Добруджа е историко-географска област, разположена в североизточната част на Балканския полуостров. На север и северозапад граничи с р. Дунав, на изток - с Черно море, на запад постепенно преминава в Лудогорието, приблизително по линията от гр.Силистра до устието на р. Батова. Южната граница започва от езерото Гърлица (дн. Румъния), продължава в меридионална посока към с. Цани Гичево (обл. Шумен), завива на изток до изчезналото с.Ябълково (в близост до с.Владимирово, обл.Добрич), оттам отново в южна посока достига до с.Баново (обл.Варна), Девненското езеро и на изток границата завършва при Евксиноград (История на Добруджа, т.1, 2011).

Площта и е 23 232 km² (Петров, 1994), като територията е поделена между България (Южна Добруджа - 7609 km²) и Румъния (Северна Добруджа - 15 623 km²).

Фигура 1. Карта на Добруджа. Източник: Mirieiev, 2012
Figure 1. Map of Dobruzha. Source: Mirieiev, 2012

2. Произход на името „Добруджа“

По-голямата част от учените (Анастас Иширков, Феликс Каниц, Константин Иречек, Марин Дринов и др.) са на мнение, че името „Добруджа“ е свързано с владетеля на Добруджанското десподство от XIV в. – деспот Добротица. За пръв път то се споменава писмено в латинския превод на Халкокондиловото съчинение върху Турция от XV в., където изразът „земята на Добротич“ в гръцкия текст е преведен с името „Добруджа“ в латинския. Съществува и друга хипотеза, според която в думата „Добруджа“ се съдържа славянската дума „добро“. Поддръжници на това мнение са учени като Убицини, д-р Алард, Ами Буе и др. (Петров, 1994)

3. Добруджа до началото на XX в.

От археологическите проучвания в Северна Добруджа, в пещерите край с.Бая и с.Търгушор (дн.Румъния), както и от находището на кремъчни оръдия край гр. Девня разбираме, че най-рано областта е населявана от неандерталски и кроманьонски човек по времето на средния палеолит (125 000 – 37 000 год. от днес). След тях местобитание е намерил и съвременният човек (*Homo sapiens*) по време на късния палеолит (37 000 – 10 000 г. пр.Хр.).

Най-старото уседнало население в Добруджа е археологическата култура Хаманджия (VI-IV хил.пр.Хр.). Тя е предшественик на културата Варна, за която се смята, че е носител на най-старото обработено злато в света (4400-4200 г.пр.Хр.).

По-късно територията е населявана предимно от траките, елините и римляните, като при последните тя е наричана Малка Скития.

В периода V-VI в.сл.Хр. от Карпатите масово започват да приждат „славянските“ племена, които впоследствие се разселват из Балканския полуостров. Част от тях се установяват на територията на днешна Добруджа, която по това време попада в пределите на Византийската империя (Източната Римска империя). Не след дълго, през втората половина на VII в., непосредствено до делтата на р.Дунав (дн.Северна Добруджа, Румъния) се настаняват и усядат българите, начело с Аспарух (680/1-701 г.). Според наложеното мнение в историческата наука, те се съюзяват с част от живеещите „славянски“ племена в Добруджа и по този начин поставят началото на българската държава.

Важно е да се уточни, че има и по-ранни сведения за присъствие на отделни български племена по тези земи (от втората половина на V в.), но според историците те не са се задържали трайно.

По времето на Първото българско царство (680/1-1018 г.) Добруджа е неразделна част от територията на Дунавска България. Малко преди да бъде ликвидирана държавата на цар Самуил областта е овладяна от византийците (около 1000 г.) и е включена към териториите на Византийската империя. Това статукво се запазва до 1185-1186 г., когато Асеневи възстановяват българската държава и полагат началото на Второто българско царство (1185-1396 г.).

До 70-те години на XIII в. територията е неизменна част от България, но след появата на ногайските татари областта попада за кратко под татарска власт, до началото на XIV в., когато цар Теодор Светослав (1300-1321) успява да ликвидира всякакво тяхно влияние и да присъедини отново Добруджа към българската държава.

С феодалното раздробяване на България при управлението на цар Иван Александър (1331-1371 г.) тук се обособява Карвунското, по-известно като Добруджанското, деспотство на болярина Балик и неговия наследник Добротица, просъществувало до края на века.

След ликвидирането на българската държава в края на XIV-началото на XV в. областта е завладяна от османските турци и е включена в пределите на Османската империя за близо пет века.

През първите десетилетия на петнадесетото столетие не настъпват съществени промени, като новата власт се ограничава само до установяването на гарнизони в по-големите градове на Добруджа (Петров, 1994). След разбиването на кръстоносците край Варна през 1444 г., водени от Владислав III Ягело и Янош Хуниади, вниманието на османците все повече започва да се съсредоточава на североизток по дунавската линия, където властта им все още не е добре укрепена. Помагайки на християнските армии, местното население на Добруджа си навлича гнева на завоевателите и впоследствие е подложено на репресии и гонения. Част от българите решават да оставят домовете си и се изселват отвъд река Дунав, като тръгват заедно с изтеглящите се кръстоносци.

Постепенно през XVI-XVII в. етническата картина в областта добива пъстрота, а българският елемент намалява драстично. За това способства завладяването на Кримското татарско ханство от османците през 1476 г., вследствие на което в Добруджа се появяват компактни маси татарско население, което усяда трайно, преселването на мюсюлманско население от различни краища на империята, асимилаторската политика на османската власт и проникването на нови етноси, попаднали тук по различни причини – власи, молдовани, арменци и евреи, а през XVIII-XIX в. и руснаци, гърци и немци.

Осемнадесетото столетие носи нови промени, които разоряват и почти обезлюдяват Добруджа. Това се дължи на непрестанните войни, огромната корупция, вътрешното разложение и отслабването на мощта на мюсюлманската държава. Населението на областта, в мнозинството си вече османско, е ангажирано с външните и вътрешните борби на страната. С течение на времето то намалява, а с това идва понижението на икономическата мощ и работната ръка, която и без това е дефицит след напускането на големите групи българско население в предходните векове. На север от Дунав Османската империя все повече губи влиянието и териториите си за сметка на Руската империя.

С настъпването на руските войски, българското население по цялата територия започва да таи надежди за своето освобождение. То се включва активно в непрестанните войни между двете държави през 1768-1774 г. (Първа Екатеринаина война), 1787-1791 г. (Втора Екатеринаина война), 1806-1812 г., 1828-1829 г. и 1853-1856 г. (Кримска война), а Добруджа се превръща в арена на военните действия.

Въпреки напористите опити на руснаците да разширят своето влияние на Балканския полуостров, османското владичество по тези земи се задържа до 1878 г., макар и в предходните години владенията и да намаляват драстично.

При изтеглянето си руските войски увличат със себе си големи компактни маси българско население от различните краища на поробена България, което не желае да търпи повече османските репресии. Това обстоятелство се оказва благоприятно за руската политика, която се стреми да насели слабо заселените южноруски територии в Бесарабия, Крим и Приазовието. Едно от първите регистрирани масови изселвания на българи е от войната през 1768-1774 г., когато от с.Алфатар (Силистренско) емигрират около 400 семейства в Херсонска губерния и основават днешното село Олшанка (дн. Украйна).

След войната от 1828-1829 г. и подписването на Одринския мирен договор двете империи се договарят за изселването на около 130 000 д. българи най-вече от районите на Сливенско, Ямболско и Карнобатско (Симеонов, 2014б). По път част от тях решават да спрат и да се установят в слабо населените добруджански земи. Към новите заселници през 30-те години на XIX в. се присъединяват и групи от емигриралите по-рано в Руската империя, които решават да се завърнат по родните си места, тъй като природните условия и начинът на живот в южните руски владения се оказват прекалено тежки. Благодарение на тези събития българският елемент в Добруджа успява да укрепне и да се стабилизира, а българите отново се превръщат в една от водещите етнически групи на територията, заедно с османците.

С избухването на поредната Руско-османска война през 1877-1878 г., известна още и като „Освободителна“ за нас, окончателно е ликвидирана султанската власт в българските земи и е поставено началото на Третата българска държава. Свобода получава и Добруджа, която обаче впоследствие е разпокъсана.

При последвалите Санстефански и Берлински мирни договори от 1878 г. областта е разделена на две от Великите сили, и в частност от Руската империя, която нетърпеливо чака удобен момент да си върне Южна Бесарабия, изгубена по времето на Кримската война (1853-1856). Така, за сметка на нея, Северна Добруджа е откъсната от България и е дадена като компенсация на Румъния за участието и във войната, а Южна Добруджа е присъединена към Княжеството. По този начин възниква т.нар. Добруджански въпрос, който става основен проблем в българо-румънските отношения в следващите десетилетия.

След предаването на северната част, румънското правителство всячески налага своята власт и започва масово румънизирание на територията. Постепенно българският елемент започва да намалява за сметка на румънския, като за целта са преселвани компактни маси румънци от вътрешността на страната, а българското население е подложено на репресии, асимилация и гонения. Голяма част от него губи и поземлената си собственост след одържавяването на земите през 1880 г. Особено силен удар новата власт нанася над българското църковно и просветно дело, като с течение на времето системно се затварят училища, читалища и църкви, а българските учители и свещеници се подменят с румънски.

Въпреки несгодите, които търпят севернодобруджанци, до началото на XX в. българите са сред един от основните етноси, населяващи цяла Добруджа, заедно с османците.

Населението през 1880 г. в Южна Добруджа е 181 168 д., като не е посочена етническата им принадлежност. Първите сведения идват едва през 1910 г., когато жителите на южната част са вече 308 413 д. Внезапното увеличение за такъв кратък период не се дължи на целенасочена колонизационна политика от страна на българските правителства. То е резултат главно от преселението на българи от Източния Балкан и бежанци от Северна Добруджа, Одринска Тракия и Македония (История на Добруджа, т.4, 2007):

Таблица 1. Население на Южна Добруджа през 1910 г.

Table 1. Population of South Dobrudja in 1910.

Етнос	Брой
Българи	140 897
Турци	124 844
Цигани	17 396
Татари	11 841
Румънци	6428
Други	7007

Ситуацията в Северна Добруджа е трудно разгадаема, тъй като голяма част от преброяванията са манипулирани и фалшифицирани от Временното руско управление и румънските правителства с оглед доказването на румънския характер на областта и омаловажаването на броя и ролята на българите. Въпреки това съществуват данни и мнения от български и други чуждестранни независими източници, включително и румънски, чрез които може да се добие представа за етническата картина в северната част до началото на XX в.

Към 1880 г. в Северна Добруджа живеят общо около 100 000 д. Според Анастас Иширков, броят на етническите българи, които са главен компонент на областта, е приблизително 50 000 д. Чиновникът в Тулча – Антон Франгя, опирайки се на църковните регистри на Тулчанска епархия установява 48 000 д., заедно с 2000 д. от Мангалийска околия, която към 1878 г. е част от Варненската епархия – общо 50 000 д. българи, а румънците са не повече от 23 000 д. Френският търговски агент в Тулча – И.дьо ла Шом съобщава за 80 000 население на Северна Добруджа, 30 000 от които са българи. Друг френски представител – консултът на Галац Дьо Лег, определя българите като основен етнически елемент в областта – 40 000 д., а другите етноси, включително и румънците, са средно по 12 000 – 13 000 д. Подобни сведения за румънския етнос дава и австроунгарският търговски консул в Тулча – Вишкович, който съобщава, че те са не повече от 12 000 д. Руският търговец – Рогозин, през 1882 г. изразява мнението, че половината от населението на Северна Добруджа е българско, а румънци „съвсем няма“. Подобно твърдение в началото на 90-те години на XIX в. дава и английският посланик в Букурещ – Хенри Дръмънт Уолф, който е убеден в българското мнозинство. Численото превъзходство на българския елемент се потвърждава пряко или косвено и от някои румънски представители. През 1892 г. окръжният училищен инспектор на Кюстенджа установява по непубликувани статистически сведения, че българите в северната част са 42 021 д. Четири години по-късно, през 1896 г. кюстенджански вестник публикува статистика, според която българите в Тулчански и Кюстенджански окръг са 50 368 д. (История на Добруджа, т.4, 2007).

От тези сведения можем да заключим, че до началото на двадесетото столетие в Северна Добруджа живеят между 30 000 – 50 000 д. българи, които са все още главен етнически елемент.

4. Добруджа през първата половина на XX в.

Насилствената румънизация и асимилация в Северна Добруджа продължава и през първите години на XX в. От мнозинство, българите се превръщат постепенно в малцинство. Едната част от тях приема наложеното им положение, а другата се насочва към пределите на България. Въпреки драстичното намаляване на българския елемент, все пак се запазват значителни компактни маси в различните населени места.

С течение на времето румънците започват да предявяват претенции и към Южна Добруджа. Това се случва веднага след Съединението на Княжество България и Източна Румелия през 1885 г. и разширяването на българската държава. Румънските власти са силно притеснени за положението в Добруджа, тъй като смятат, че българите ще насочат усилията си за в бъдеще към връщането на северната част от областта. За тяхна радост приоритет на българската външна политика винаги е била Македония и всички усилия са насочени към нейното освобождаване и евентуалното и присъединяване към българските граници. За съжаление, това става за сметка на българското население в Северна Добруджа, което до последно се надява, че справедливостта ще възтържествува и, че българските власти няма да изоставят народа си.

По времето на Първата балканска война (1912-1913 г.) северната ни съседка запазва неутралитет, но заявява, че след приключването на конфликта ще иска териториални придобивки за тази си позиция. Неоснователните искания са препратка директно към българския политически елит за корекция на българо-румънската граница в Добруджа след войната. Впоследствие, под натиска на Великите сили на българската държава е наложено да отстъпи гр.Силистра и околността и в радиус до 3 км. Въпреки тази отстъпка, румънската страна отново остава недоволна от решенията.

След избухването на Междусъюзническата война през 1913 г., България се намира в особено деликатна ситуация. Докато българските войски водят боеве срещу доскорешните си съюзници - сърби и гърци, без какъвто и да било повод румънските

войски нахлуват и удрят в гръб България от север, като са спрени в близост до София. По пътя си румънците не срещат никаква съпротива от българската страна и не водят нито едно сражение. Така, в крайна сметка българското правителство все пак е принудено да отстъпи и Южна Добруджа на Румъния. Това е узаконено с подписването на Букурещкия мирен договор от 1913 г., който нанася на България първата и национална катастрофа.

Веднага, след като получават и така желаната южна част, румънските управляващи среди се стремят по най-бързия начин да приложат политиката на асимилация и румънизирание на населението и в тази територия. Българите са подложени на масов грабеж и гонения, а църковните и просветни средища са затворени или са обявени за румънски. Голяма част от добруджанци решават, че няма да търпят гнета и решават да емигрират към най-близките български селища. Техните домове са заети от новите колонизатори, изпратени от вътрешността на Румъния.

При избухването на Първата световна война двете страни воюват една срещу друга – България се присъединява към Централните сили (Германия, Австро-Унгария и Османската империя) на 01.10.1915 г., а Румъния се включва към Антантата (Франция, Британската империя и Руската империя) на 27.08.1916 г. Преди да започнат военните действия в Добруджа, румънското правителство предприема една драстична и нехуманна стъпка спрямо мирното българско население в областта. Голяма част от интелектуалците – учители, земеделци, кметове, свещеници и др. са отвлечени и изпратени насилствено в концентрационни лагери в Молдова. Сред тях има и деца, жени, старци, както и хора от други народности – предимно турци и германци (Симеонов, 2014). След пристигането си, в най-добрия случай те са настанявани в новопостроени землянки, които обаче се оказват крайно недостатъчни. По-голямата част от населението остава под открито небе и е принудено само да строи покрив над главата си. Освен това то е подложено на изнурителен труд, глад, болести, мъчения и убийства. Според различните източници можем да заключим, че отвлечените са между 25 000 – 40 000 д. (Мирков, 2006; История на Добруджа, т.4, 2007; Симеонов, 2014) като загиналите са около три четвърти (Симеонов, 2014). Това е една малко позната тема в нашето общество, която заслужава внимание!

Официално войната между двете държави започва на 01.10.1916 г., но военните действия стартират няколко дни по-рано - 27-30.08.1916 г., когато румънските войски подлагат на обстрел българските подгранични пунктове по линията Русе-Варна. След тези събития, до 05.01.1917 г., Трета българска армия, командвана от генерал Стефан Тошев, почти непрестанно е в настъпление, като достига до делтата на р. Дунав в Северна Добруджа, отблъсквайки съюзните войски на Антантата (румънци, руснаци и сърби). На помощ на българите пристигат една немска бригада и две турски дивизии, но основната тежест на бойното поле е изнесена от българските сили.

При изтеглянето си, румънската армия в своята безпомощност отново посяга на невинното местно население. То е подложено на кланета, грабежи, палежи и отвлечения, като едва ли има населено място, което да не е пострадало от окупаторите.

Въпреки победите, които извоюва българската армия през Първата световна война, в крайна сметка тя е на губещата страна, а България изживява своята втора национална катастрофа след подписването на Ньойския договор на 27.11.1919 г. За периода 1919-1940 г. цяла Добруджа попада в пределите на Румъния, която не спира своята асимилаторска и колонизаторска политика в пределите и. Мародерствата над добруджанци продължават с пълна сила, което води до нови масови изселвания от областта. Предполага се, че за двете десетилетия от територията са се изселили около 50 000 д. българи (Симеонов, 2014д). Разбира се, както налага практиката, на тяхно място са настанени румънски колонисти.

Все пак, при така създадалата се ситуация, възниква и ответна реакция – създаването на Вътрешната добруджанска революционна организация (ВДРО) през пролетта на 1923 г., която се бори срещу новоустановената власт, масовите грабежи и румънската политика

в Добруджа до подписването на Крайовската спогодба през 1940 г. Историята на тази организация е интересна, но за съжаление малко известна и със сигурност заслужава внимание, тъй като тя е един от стълбовете на добруджанци през периода на румънската окупация.

5. Крайовската спогодба – 07.09.1940 г.

Възвръщането на Южна Добруджа става възможно след подписването на Солунската спогодба през 1938 г., чрез която се премахват някои от наложените ограничения на България от Ньойския мирен договор, и особено след подписването на Мюнхенското споразумение от 29-30.09.1938 г., което коренно изменя международното положение в Европа, като позволява поправянето на някои териториални несправедливости, наложени след Първата световна война (Райчевски, 2015).

При тези събития българската дипломация все повече започва да повдига въпроса за връщането на територията към пределите на България. С течение на времето тя намира подкрепа за своите искания от някои съседни страни – Османската империя, Гърция и Югославия, както и от част от Великите сили – Германия, Съветският съюз, Англия и Италия (Райчевски, 2020).

От друга страна Румъния, особено след избухването на Втората световна война, се намира в изключително тежка ситуация, тъй като губи подкрепата на своите западни покровители, което я прави уязвима срещу съседните страни, от които присвоява територии след Първата световна война – Съветският съюз, Унгария и България. Неблагоприятно и се отразява най-вече разгромяването на Франция от Вермахта, която е основният крепител на Версайското статукво и е една от държавите-подръжници на северната ни съседка.

Първият съкрушителен удар нанася Съветският съюз през юни 1940 г., който, опирайки се на пакта Рибентроп-Молотов, сключен с Германия през 1939 г., ултимативно изисква да бъдат върнати Бесарабия и Буковина, заграбени по времето на гражданската война в Русия (1917-1922 г.). Румънското правителство, поставено в международна изолация, се принуждава да удовлетвори исканията на Москва и отстъпва желаните територии. След този акт, на дневен ред са поставени исканията на Унгария и България.

Тук е повратният момент, в който българският политически елит извежда в международните си отношения въпроса за възвръщането на Южна Добруджа.

Добруджанският въпрос е в полезрението на Великите сили още от началото на 1940 г., при вече бушуващата Втора световна война. Те, от своя страна, са разделени на два военни съюза, всеки от които се стреми да привлече към себе си по-малките държави от Централна и Югоизточна Европа. На България се обръща особено внимание заради стратегическото и географско положение и най-вече, защото българската страна заявява, че ще спазва неутралитет по време на войната (Райчевски, 2020).

Тъй като трите държави – България, Румъния и Унгария, вече са потенциални съюзници на Германия и не трябва да съществуват никакви спорове между тях, под натиска на Хитлер румънското правителство е принудено да удовлетвори българските искания относно връщането на Южна Добруджа.

На 16.08.1940 г. румънското правителство изпраща покана до София за уреждането на добруджанския въпрос, като Румъния предлага преговорите да започнат на 19.08.1940 г. в град Крайова. Българското правителство откликва на призива и по този начин започват българо-румънските преговори в уговорения ден.

Българската делегация е изпратена в състав, одобрен от Министерския съвет на 17.08.1940 г.: - Делегати: Светослав Поменов – пълномощен министър, Теохар Папазов – бивш касационен съдия.

- Технически съветници: ген.лейт. Георги Попов – началник на варненския гарнизон, д-р Ангелов – главен секретар на Министерството на вътрешните работи и народното

здраве, и Александър Моллов – главен директор на държавните дългове.

- Експерти към делегацията: д-р Асен Чакалов – администратор при БЗК Банка, д-р Теодор Теодоров, проф. д-р Стоян Романски; полковник Иван Попов и Атанас Узунов – главен инспектор при Министерството на земеделието и държавните имоти.

- Секретари: Панайот Чепов – съветник към МВНРИ, Иван Данчев – началник отделение при Дирекцията, Станислав Балан – втори легационен секретар, Хр. Бояджиев – втори легационен секретар, и Александър Кацаров от Дирекцията на печата.

- Писари: Ив. Палашев – пазител на тайната архива при МВНРИ, Тодор Тирчев от Министерството на войната и Мария х. Атанасова – писарка при МВНРИ (Райчевски, 2020).

Още от самото начало на преговорите румънските представители показват, че няма да бъдат особено отстъпчиви. Те настояват Силистра да остане в пределите на Румъния, а Балчик да получи статут на свободен град. След отказа от българска страна, румънците заявяват претенциите си за получаването на двата вклиняващи се триъгълника по българската граница. И тези искания обаче са отхвърлени, а българската делегация категорично настоява за връщането на цяла Южна Добруджа.

Освен териториалните въпроси, на заседанията се разглеждат и условията за размяната на българското население в Северна Добруджа за румънските колонисти в южната част, за което Румъния особено много настоява, размерът на компенсациите на изселващите се румънски колонисти, които „изоставят имотите си“, опразването на територията за определен срок от време и др.

От гледна точка на оттеглянето от Южна Добруджа, румънската делегация дава предложение това да стане в рамките на десет седмици до три месеца от момента на подписването на споразумението между двете страни. От своя страна, българската делегация настоява размяната да се случи за 14 дни като тя да не бъде задължителна. Особено остро реагира румънската страна на тази идея, тъй като румънците искат окончателно да обезбългарят северната част от областта и да наложат властта си над нея.

Раздор сред двете страни създава и въпросът за прекомерните румънски претенции за компенсации, които са безпочвени, тъй като придобитото недвижимо имущество на румънските колонисти на практика е заградена българска земя.

Заради неотстъпчивостта на румънците преговорите вървят мъчително и навлизат във фаза на застой. Тази обстановка продължава до намесата на Германия и Италия, които оказват силен натиск върху северната ни съседка да продължи преговорите. Благодарение на тях заседанията са подновени мигновено. Междувременно в румънския политически елит настъпват сериозни сътресения. На 6 септември крал Карол II абдикира, а властта попада в ръцете на генерал Антонеску, който сформира ново правителство. При тази ситуация румънската страна е силно отслабена и се намира в особено неблагоприятно положение. Тя се принуждава още на следващия ден – 7 септември, да подпише Крайовския договор, с който Южна Добруджа е върната на България, като това става в резултат на взаимен компромис.

Този акт е посрещнат с тържества в цяла България. На много места са организирани многолюдни митинги като най-големият е в столицата София, където се събират около 100 000 души под звуците на добруджанския химн „О, Добруджански край“.

Споразумението определя като „окончателна и вечна“ новата българо-румънска граница (История на Добруджа, т.4, 2007). Тя започва непосредствено от р. Дунав при Силистра и достига до Черно море, на около 8 км. южно от Мангалия. В България остават селата по граничната линия – Калипетрово, Кара-Орман (дн. Срацимир), Кранова (дн. Краново), Кадикьой (дн. Капитан Димитрово), Терзъ-Кунду (дн. Северняк), Кечи-Дереси (дн. Поручик Кърджиево), Делиюсуф Куюсу (дн. Лозница), Хасанчи (Асеновец – дн. заличено), Дураси (Дрян – дн. заличено), Енидже-Хайдар (дн. Краище), Хисарлик (дн. Огражден), Чифут-Куюсу (дн. Йовково), Мурфаче (Предел – дн. заличено), Хюсеинче (дн. Вичово) и

Аканджи (дн.Граничар), а в пределите на Румъния - Алмали, Есекьой, Карван Мик (бълг. Малък Гарван – дн.Сарvăn), Карван Маре (бълг.Голям Гарван – дн.Сарvăn), Великьой (дн. Goguni), Калайджи (дн.Făurei), Реджебкуюсу (дн. Tudor Vladimirescu), Теке Дереси (дн. Valea Țapului), Добромир (дн.Dobromiru din Deal – бълг.Горен Добромир), Хисарлик (дн. Cetatea), Хайранкьой (дн.Dumbrăveni), Докузагач (дн.Măgura), Дерекьой (дн.Cerchezu), Дуликьой (дн.Darabani), Валали (дн.Vâlcelele), Кадикьой (дн.Coroana) и Иланлик (дн.Vama Veche) (Райчевски, 2015).

По въпроса за преселението е сформирана специална българо-румънска комисия и е решено то да се извърши в рамките на три месеца, както и да бъде задължително за двете страни. Това се случва по настояване на Румъния, която по всякакъв начин се стреми да обезбългари Северна Добруджа още от 1878 г. и да наложи окончателно властта си в пределите и. Сам министър-председателят Богдан Филев признава, че правителството не е успяло да наложи своите виждания по този въпрос и да съхрани българския етнически елемент по тези земи.

Българската страна отстъпва и по някои финансови въпроси, като се задължава да изплати на Румъния 1 млрд. леи като компенсация за румънската собственост в областта.

Крайовският договор предвижда заемането на Южна Добруджа от българската войска и администрация да се осъществи на три етапа за времето от 21 септември до 1 октомври 1940 г. Първо българските сили влизат в Балчик и Тутракан, а с течение на времето заемат позиции и в гр. Добрич и гр. Каварна. Походът им завършва в Силистра, както и в общините по най-североизточната част на областта край брега на Черно море. Влизането им е посрещнато с неописуем възторг и еуфория от местното българско население. Офицерите и войниците са обсипани с цветя, по площадите се издигат триумфални арки и се вият кръшни български хора.

От гледна точка на преселването, то се извършва на две последователни вълни. По-голямата част от румънските колонисти – 104 000 д., от които 83 929 д. селско и около 20 000 д. градско население, се изтегля заедно с румънската армия и администрация още преди да се сформира комисията по размяна на населението между двете страни (История на Добруджа, т.4, 2007). Миграцията на севернодобруджанци се извършва главно между 1 ноември и 14 декември 1940 г. при крайно неблагоприятни климатични условия и обхваща около 62 663 д. (Райчевски, 2015)

Вторият етап се осъществява през пролетта на 1941 г. след уговорка между двете страни за допълнително преселване. По този начин още 4700 румънци се изселват от Южна Добруджа, а 2993 българи имигрират от Северна Добруджа. Съществува и друга малка група севернодобруджанци, наброяваща 1580 души, които се изселват преди 01.10.1940 г. (Райчевски, 2020)

Така общият брой на изселените от северната част в периода 1940-1941 е 67 236 д., а от южната – 108 700 д.

Заключение

Крайовският договор от 1940 г. е тържество на справедливостта с горчив край, особено за севернодобруджанци. Връщането на изконно българската Южна Добруджа, отнета по несправедлив начин от България през 1913 г., е безспорен успех на българската дипломация, като е важно да се отбележи, че това се случва при вече избухналата Втора световна война. Макар и в края на световния конфликт България да има статут на победена страна, принадлежността на южната част от областта не е подложена на съмнение и преразглеждане. По този начин, дори и наполовина, добруджанският въпрос е уреден, а границата е определена за „окончателна и вечна“.

Литература

История на Добруджа, т.1. 2011. „Фабер“, В. Търново.

История на Добруджа, т.2: Средновековие. 2004. „Фабер“, В.Търново.

История на Добруджа, т.4: 1878-1944. 2007. „Фабер“, В.Търново.

Мирков, Р. 2006. Кървавата бразда на Добруджа, В.

Петров, П. 1994. Научна експедиция в Добруджа, 1917. УИ „Св. Климент Охридски“, С.

Райчевски, С. 2015. Бежанство и преселвания на добруджанските и таврийските българи 1913 – 1944. „Захарий Стоянов“, С.

Райчевски, С. 2020. Крайовската спогодба между прагматизма и емоциите. „Захарий Стоянов“, С.

<http://ebridge.info/bg/statii/dobrudja-v-prevratnostite-na-vremeto-dobrudja-prez-pyvite-vekovе-na-osmanskoto-vladichestvo> - Симеонов, Р. Добруджа в превратностите на времето. Добруджа през първите векове на османското владичество. 21.07.2014а, (достъпен на 21.12.2020).

<http://ebridge.info/bg/statii/dobrudja-v-prevratnostite-na-vremeto-dobrudja-i-rusko-turskite-vojni> - Симеонов, Р. Добруджа в превратностите на времето. Добруджа и руско-турските войни. 22.07.2014б, (достъпен на 21.12.2020).

<http://ebridge.info/bg/statii/dobrudja-v-prevratnostite-na-vremeto-dobrudjanskijat-vypros-v-bylgaro-rumynskite-otnoshenija-1878-1913> - Симеонов, Р. Добруджа в превратностите на времето. Добруджанският въпрос в българо-румънските отношения (1878 – 1913). 29.07.2014в, (достъпен на 22.12.2020).

<http://ebridge.info/bg/statii/dobrudja-v-prevratnostite-na-vremeto-dobrudja-v-godinite-na-pyvata-svetovna-vojna> - Симеонов, Р. Добруджа в превратностите на времето. Добруджа в годините на Първата световна война. 29.07.2014г, (достъпен на 22.12.2020)

<http://ebridge.info/bg/statii/dobrudja-v-prevratnostite-na-vremeto-rumynskijat-rejim-v-ujna-dobrudja-1919-1940-nacionalnoosvoboditelnata-borba-na-dobrudjanskoto-naselenie> - Симеонов, Р. Добруджа в превратностите на времето. Румънският режим в Южна Добруджа (1919–1940). Националноосвободителната борба на добруджанското население. 30.07.2014д, (достъпен на 22.12.2020)

<http://ebridge.info/bg/statii/dobrudja-v-prevratnostite-na-vremeto-dobrudjanskijat-vypros-v-nachaloto-na-vtorata-svetovna-vojna-krajovskijat-dogovor-ot-1940-g> - Симеонов, Р. Добруджа в превратностите на времето. Добруджанският въпрос в началото на Втората световна война. Крайовският договор от 1940 г. 30.07.2014е, (достъпен на 22.12.2020)

<https://whysavelanguages.wordpress.com/2012/12/27/dobruca-dobrogea-maps/#jp-carousel-706> – Mirieiev, M. Topographic map of Dobruca. 27.12.2012 (достъпен на 23.12.2020)